

Praca socjalna w perspektywie polityki społecznej, red. J. Mazur OSPPE, K. Wojtanowicz, B. Sordyl-Lipnicka, Kraków 2023, s. 153–166 (Praca Socjalna w Teorii i Działaniu, 6).

 <https://doi.org/10.15633/9788363241612.09>

Barbara Sordyl-Lipnicka

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0002-3893-1359>

Marta Michałek

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://orcid.org/0000-0001-6441-0023>

Interdyscyplinarna praca socjalna w perspektywie skutecznej pomocy rodzinie z wieloma problemami

Abstract

In the era of dynamic changes in family life, numerous problems related to the implementation of family tasks and functions, lack of support for the young and older generation, obstacles in combining professional and family responsibilities, or material difficulties are still noticed. One of the support options offered to families experiencing many problems is social work. As an interdisciplinary activity included in the framework of social services, social work allows for recognizing the client's needs, using the resources of the support system, and consequently building a network of cooperation between professionals so as to be able to effectively support people experiencing specific life difficulties.

Keywords: social work, interdisciplinarity, family

Życie w czasie dynamicznych przemian społeczno-gospodarczych, dokonujących się w wielu społeczeństwach świata, powoduje gwałtowne zmiany w obszarze stylów życia w rodzinie. Rodzina jako podstawowa komórka społeczna wciąż pozostaje niezwykle trwałą, choć jednocześnie zmieniającą się na przestrzeni czasu grupą społeczną.

Badania nad procesami i zjawiskami zachodzącymi we współczesnej rodzinie pozwalają na systemowe ujęcie specyfiki mechanizmów i przyczyn zachodzących zmian. Próba spojrzenia na wzory i zachowania charakterystyczne dla określonych rodzin (z uwzględnieniem jednostkowej perspektywy jej członków), pozwala jednoznacznie stwierdzić, że człowiek coraz bardziej dostosowuje się do realiów współczesnego świata¹.

Wpływ zmian na życie rodzinne jest powszechnie zauważalny. Coraz częściej wskazuje się na problemy rodziny w wypełnianiu jej zadań i funkcji, brak wsparcia dla młodego i starszego pokolenia, przeszkody w łączeniu obowiązków zawodowych oraz rodzinnych, trudności materialne, bezrobocie lub uzależnienia, przemoc i inne patologie życia społecznego. Konsekwencje owego stanu rzeczy wydają się szczególnie pejoratywne w odniesieniu funkcjonowania zarówno całej rodziny, jak i jej poszczególnych członków.

W rodzinie możemy zatem doszukiwać się źródeł różnorodnych problemów społecznych, a także sposobów radzenia sobie z określonymi trudnościami żywioowymi, rozpatrywanymi często w kategoriach zasobów.

Praca socjalna jako działalność pomocowa staje się wyrazem konieczności podejmowania starań wspierania rodzin, szczególnie tych, które zmagają się z wieloma problemami. Zasadne wydaje się zauważanie i reagowanie na trudności rodzin w perspektywie zmieniających się społeczeństw.

Rodziny z wieloma problemami

Rodziny, które z różnorodnych przyczyn nie wypełniają w sposób właściwy niektórych przypisanych im funkcji lub też nie wypełniają odpowiednio żadnej z nich, w literaturze nazywa się w różnoraki sposób: rodziny dysfunkcyjne lub dysfunkcjonalne, problemowe, patologiczne lub wieloprotymowe². Podążając za wpisującą się w ówczesne trendy praktyczną i teoretyczną pracą socjalną, w której sięga się do podmiotowego traktowania klienta, wykluczenia stygmatyzacji, a jednocześnie oddzielenia problemu od człowieka, zasadne

1 A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2006, s. 46–47.

2 I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Katowice 2012, s. 93–94.

wydaże się posługiwanie pojęciem wprowadzonym przez Izabelę Krasiejko, a mianowicie – rodzina z wieloma problemami.

Problematyka dysfunkcji i patologii życia rodzinnego oraz ich przyczyn w literaturze przedmiotu staje się tematem licznych rozważań ostatnich dziesięcioleci. Eksploracje teoretyczno-badawcze potwierdzają, że rodziny doświadczają destabilizacji o różnej etiologii³, która implikuje określone problemy społeczne.

Występowanie w rodzinie sytuacji kryzysowych, bezsilność rodzin wobec uwarunkowań zewnętrznych, kryzys idei życia rodzinnego, przemiany obejmujące zakres zmian ról, pozycji oraz struktury rodziny to tylko jedne z nielicznych czynników, wobec których możemy mówić, że współczesne rodziny borykają się z wieloma problemami⁴.

Bezrobocie, bieda i ubóstwo jako dominujące zjawiska, na które jeszcze przed dziesięcioleciem powoływano się w celu scharakteryzowania przyczyn kryzysu współczesnych rodzin polskich, tracą współcześnie na ważności⁵. Aktualny obraz życia rodzinnego jest zupełnie inny niż jeszcze kilkanaście lat temu. Niska dojrzałość społeczno-emocjonalna rodziców, zaburzone relacje z rodziną, przemoc domowa, niepełnosprawność lub ciężka choroba członka rodziny, eurosieroctwo, przestępczość dorosłych i małoletnich członków rodziny, zaburzenia psychiczne u dorosłych i małoletnich członków rodziny – to tylko niektóre przyczyny zagrażające prawidłowemu funkcjonowaniu rodzin wskazane przez socjologów i badaczy.

Perspektywa zmian zachodzących w życiu rodzinnym pozwala zaobserwować również trudności w łączeniu obowiązków zawodowych i rodzinnych, wzrost liczby rodzin niepełnych, spadek wskaźnika zawieranych małżeństw oraz wzrost wskaźnika rozwodów. Zmiana w zakresie samego znaczenia rodziny, która coraz częściej ustępuje miejsca nastawieniu na siebie własny rozwój, oraz odmienny stosunek do tradycji to kolejne zagrożenia funkcjonowania rodziny⁶.

Analizując obraz współczesnych rodzin z wieloma problemami, należy również wskazać zagrożenia związane z funkcjonowaniem w świecie mediów i sieci⁷, które w czasach izolacji (wywołanej pandemią) nabrały szczególnego znaczenia. Zaznaczyć należy również inne rzadko dostrzegane problemy i sy-

3 S. Kawula, *Rodzina o skomplikowanych czynnikach patogennych*, w: *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. Kawula S., Brągiel J., Janke A., Toruń 2007.

4 A. Górny i in., *Rodzina niejedno ma oblicze – refleksja o współczesnej rodzinie*, Katowice 2017.

5 J. Gurbaniuk, B. Parysiewicz, *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, Lublin 2009.

6 *Rodzina wobec wyzwań współczesności*, red. I. Taranowicz, S. Grotowska, Wrocław 2016, s. 12–20.

7 B. Szurmowska, *Rodzina w sytuacji trudnej. Zdażyć z pomocą. Część 1*, Warszawa 2019, s. 7.

tuaże kryzysowe, takie jak wychowanie dziecka ze szczególnymi potrzebami np. dzieci z zespołem Downa⁸, czy sprzężoną niepełnosprawnością. Dodatkowo jednym z poważnych problemów dotyczących rodziny na przestrzeni lat jest alkoholizm, który w połączeniu z innymi problemami, takimi jak: narkomania, hazard, uzależnienie od leków, seksuoholizm, uzależnienia behawioralne, zakupoholizm, uzależnienie od gier komputerowych czy internetu, staje się przeszkodą, której rodzina nie jest w stanie pokonać. Analizując patologie współczesnych rodzin w perspektywie uzależnień, należy również pamiętać o problemie współuzależnienia, który w części rodzin generuje silne problemy jednostkowe.

Obraz problemów i trudności współczesnych rodzin ulega stałym przeobrażeniom i nie sposób wyłonić uniwersalnego spektrum wskaźników, które pozwolą na określenie, że dana rodzina jest rodziną z wieloma problemami.

Czynniki ryzyka nie zawsze prowadzą do wygenerowania patologii życia rodzinnego. Tak naprawdę każdy z czynników wywołujących kryzys w funkcjonowaniu rodziny może doprowadzić do patologizacji życia rodzinnego, jednocześnie nie każda sytuacja kryzysowa stanowi o tym, że rodzinę można określić mianem rodziny wieloprotblemowej.

Kategoria rodzin wieloprotblemowych wymaga szczególnego wsparcia instytucjonalnego. W modelach pracy z rodzinami, propagowanych przez określone instytucje, kładzie się nacisk na interdyscyplinarne oddziaływania względem rodziny pojmowanej jako całość, a także indywidualizację pracy z każdą jednostką stanowiącą jej część.

Efektywna praca z rodziną powinna zatem zakładać systematyczne, wielowymiarowe i interdyscyplinarne przekształcenia w środowisku rodzinnym. Ważne jest, aby instytucje powołane w celu wsparcia rodziny, takie jak: ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki interwencji kryzysowej, zespoły kuratorskiej służby sądowej wykonujące orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich, realizowały kompleksowe zadania.

Interdyscyplinarność pracy socjalnej na rzecz rodziny

Kluczową komórką społeczną, odpowiedzialną za kształtowanie i wypełnianie podstawowych funkcji będących fundamentem życia społecznego⁹ jest

8 *Rodzina w sytuacji trudnej...*, dz. cyt., s. 166.

9 J. Młyński, *Rodzina pierwszą i żywotną komórką społeczeństwa (Familiaris consortio nr 42)*, „Studia Gdańskie” 2012, nr 31, s. 141.

rodzina. W perspektywie wsparcia społecznego rodzina, szczególnie ta, która doświadcza sytuacji problemowych, a nawet kryzysowych, wymaga różnorodnych działań pomocowych ze strony instytucji rządowych i organizacji pozarządowych, które przede wszystkim są osadzone w jej najbliższym środowisku lokalnym.

Działania adresowane do rodzin przeżywających trudności życiowe powinny być na tyle elastyczne, otwarte, a nawet hybrydowe, by mogły łączyć ze sobą elementy instytucjonalne i pozainstytucjonalne, formalne i nieformalne, systemowe i pozasystemowe. Zasobność i dostępność sieci instytucji i usług dla rodziny w środowisku winna służyć głównie rozwiązaniu najtrudniejszych problemów¹⁰.

Przykładem dziedziny wiedzy oraz praktyki społecznej ukierunkowanej na poprawę funkcjonowania jednostek traktowanych jako autonomiczne podmioty, a jednocześnie członków grup społecznych (rodziny, społeczności), jest praca socjalna¹¹.

Przyjęta w 2000 roku przez Zgromadzenie Ogólne Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych w Montrealu definicja pracy socjalnej zakłada, że jest to zawodowa działalność, która promuje społeczne zmiany, rozwiązywanie problemów we wzajemnych ludzkich relacjach oraz wzmocnienie i wyzwolenie ludzi w celu osiągnięcia przez nich dobrostanu. Praca socjalna staje się holistyczną pomocą, która wykorzystuje różnorodność doświadczeń, technik i praktyk¹².

W Polsce definicja pracy socjalnej została zapisana w ustawie o pomocy społecznej z 12 marca 2004 roku jako „działalność zawodowa mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi”¹³. Realizatorami pracy socjalnej pozostają pracownicy socjalni, którzy starają się zapewniać odpowiednie usługi, przynoszące pozytywne zmiany społeczne poprzez wsparcie klientów (w tym rodziny) w procesie samodzielnego dokonywania zmian w ich życiu¹⁴.

10 M. Ciczkowska-Giedziun, *(Nie)odkryte możliwości wspierania rodziny w środowisku lokalnym*, „Pedagogika Społeczna” 2017, nr 1(63), s. 83–96.

11 B. Kowalczyk, J. Kowalczyk, A. Karczewska, *Pracownik socjalny w perspektywie zarządzającego procesem zmiany*, Warszawa 2014, s. 21.

12 Nowa definicja pracy socjalnej, IFSW 2000.

13 Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593).

14 B. Kowalczyk, J. Kowalczyk, A. Karczewska, *Pracownik socjalny w perspektywie zarządzającego procesem zmiany*, Warszawa 2014, s. 22.

Praktyka pracy socjalna przyjmuje zróżnicowane formy działania pracowników socjalnych – od pomocy doraźnej do długofalowych działań wspierających jednostki, grupy czy określone społeczności – i staje się wypadkową dla potrzeb i możliwości podmiotów, którym się pomaga, a jednocześnie powiązań międzyprofesjonalnych oraz sił społecznych¹⁵.

Proces pomocowy zależy więc zarówno od posiadanych przez pracowników socjalnych umiejętności i doświadczenia w diagnozowaniu deficytów oraz potencjału odbiorców pracy socjalnej, jak i od stosowania właściwych form pracy, motywacji, a także odpowiednich narzędzi. Praca socjalna staje się działaniem procesualnym i uporządkowanym w czasie¹⁶, ale i celowym oraz metodycznym, który jest realizowany według specyficznych zasad i metod¹⁷.

Różnorodność i zakres realizacji pracy socjalnej zależy zatem od specyfiki problemów doświadczanych przez rodziny, które nierzadko związane są z różnymi sferami życia, a także długimi biografiami, czy niekiedy nawet dziedziczeniem. Uwarunkowania i uwikłania rodziny zależne od stopnia i rodzaju doświadczanych przez nią trudności życiowych, wymagają odpowiednich działań ze strony pracownika socjalnego, który nie tylko aktywizuje, wspiera, wzmacnia osoby lub rodziny, lecz przede wszystkim także włącza je do aktywności zawodowej, edukacyjnej, poprzez projektowanie zmian, inspirowanie nowych możliwości rozwiązań problemów.

Realizacja tak wielu przedsięwzięć ze strony pracownika socjalnego wymaga konieczności działania w partnerstwie i współpracy, i wpisuje się w wymiar efektywnej pomocy adresowanej do rodziny. Działania w partnerstwie stanowią obligatoryjny wymóg profesjonalnej, a zarazem interdyscyplinarnej pracy socjalnej. Współcześni „pomagacze” coraz częściej realizują ten wymóg na poziomie zarówno partnerstw formalnych, jak i nieformalnych, współpracując z urzędami pracy, instytucjami pozarządowymi, Kościołem, lokalnymi przedsiębiorcami, a także z policją, sądami, kuratorami, specjalistami (pedagog, psycholog, radca prawny itp.)¹⁸.

Mirosław Grewiński, podkreślając kontekst interdyscyplinarności pracy socjalnej, zauważa, że z jednej strony praca socjalna może być kierowana z różnych podmiotów jednocześnie, co świadczy o jej większej sile oddziaływania oraz trwalszych efektach. Ważne jest także podkreślenie, że podmioty

15 I. Lepalczyk, *Niektóre pojęcia z problematyki socjalnej*, Warszawa 1981.

16 A. Niesporek, *Projekt socjalny*, w: *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, red. S. Pawlas-Czyż, Toruń 2007, s. 75.

17 K. Wódz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998, s. 13.

18 M. Łojko, *Pomoc społeczna wczoraj i dziś. Nowe wyzwania – stare problemy*, „Studia Ekonomiczne” 2014, nr 179, s. 212.

publiczne nie są i nie mogą być jedynymi dostawcami usług socjalnych, a zarazem nie mogą brać na siebie pełnej odpowiedzialności za redukcję kwestii społecznych. Tym samym praca socjalna staje się obszarem wymiany różnych opinii, poglądów, doświadczeń¹⁹.

Jan Piekarczyk²⁰ zauważa, że praca socjalna, dysponując określonym zasobem wiedzy interdyscyplinarnej, jest w stanie porządkować obszar działania i formułować odpowiednie cele, określając sposób ich osiągnięcia, i uzasadniać ich sensowność w danej sytuacji.

Z kolei Krzysztof Frysztański interdyscyplinarność pracy socjalnej traktuje szerzej niż wielodyscyplinarność, wskazując na potrzebę przenikania się rozmaitych założeń, idei i kierunków postrzegania, interpretowania i wyjaśniania ludzkiego życia oraz społecznej rzeczywistości²¹.

Interdyscyplinarność pracy socjalnej w istocie powinna zakładać kooperację i współzależność działań prowadzonych przez różnych specjalistów w obszarze określonych aspektów funkcjonowania rodzin. W takim rozumieniu poprzez interdyscyplinarność pracy socjalnej uznaje się nie tylko wykorzystanie istniejących zasobów wiedzy danych specjalistów, lecz także propagowanie efektywnego modelu pracy zespołowej. Modelu, który promuje działania pomocowe mające służyć rozwiązaniu ważnych i pilnych problemów rodziny (z kategorii problemów interdyscyplinarnych); wymagają one zaangażowania się nie tyle pracownika socjalnego, co innych profesjonalistów.

We współczesnych realiach społeczno-ekonomicznych konieczne jest zatem projektowanie pracy socjalnej opartej na dorobku wielu dyscyplin naukowych oraz doświadczeniu praktyków zajmujących się różnorodnymi aspektami funkcjonowania osobistego i społecznego osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej.

Interdyscyplinarna praca socjalna wymaga budowania koalicji przez instytucje pomocowe oraz organizacje działające poza obszarem pomocy społecznej. Powinna być traktowana jako stała zasada, coś oczywistego, co jest popularne. Ale czy w rzeczywistości tak jest? Zdaniem wielu praktyków pracy socjalnej współcześnie możemy mówić o „kryzysie interdyscyplinarności” i niespełnionych oczekiwaniach w zakresie współpracy różnych profesjonalistów z pogranicza pracy socjalnej. Dodatkowym argumentem przemawiają-

19 M. Grewiński, *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa 2009, s. 266–267.

20 J. Piekarczyk, *Problem wiedzy profesjonalnej w pracy socjalnej*, w: *European Dimensions in Training and Practice of the Social Professions*, red. E. Marynowicz-Hetka, A. Wagner, J. Piekarczyk, Katowice 1999, s. 245–246.

21 K. Frysztański, *Siła i słabość procesów profesjonalizacji pracy socjalnej*, w: *W drodze ku profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego*, red. B. Matyjas, M. Porąbaniec, Kielce 2008.

cym za kryzysem interdyscyplinarności pracy socjalnej jest ciągła obecność działań pozornych w systemie pomocy społecznej, w tym pracy socjalnej, oraz brak zintegrowanych usług społecznych na rzecz klientów, które pozostają rozproszone i występują w ramach różnych systemów²²

Jak podkreśla Dobroniega Trawkowska problematyczna jest ta praca socjalna (a ściślej – metoda pracy socjalnej), w której rzeczywista współpraca między podmiotami lokalnej polityki społecznej jest bezwzględnym warunkiem powodzenia. Działaniom pozornym w pracy socjalnej towarzyszą działania „przeciwnskuteczne”, charakteryzowane przez pracowników socjalnych jako „wady systemu”, które utrudniają udzielenie odpowiedniej pomocy rodzinom doświadczającym wielu problemów²³.

Innym zagrożeniem dla realizacji interdyscyplinarnej pracy socjalnej jest, jak podaje Najwyższa Izba Kontroli²⁴, organizacja i warunki pracy pracowników socjalnych, które nie pozwalają w pełni na skuteczną realizację zadań w zakresie pomocy społecznej. Pracownicy socjalni są przede wszystkim przeciążeni pracą, brakuje im narzędzi pracy do sprawnego wykonywania zadań. Dodatkowo spotykają się z wieloma zagrożeniami (pomówienia – 25%, groźby – 17%, wyzwiska – 14%, poniżanie – 32%) i doświadczają trudności we współpracy z innymi podmiotami – 32%.

Andrzej Niesporek, analizując zmiany, jakim podlega praca socjalna w epoce zdeorganizowanego kapitalizmu, zauważa że praktyka ponowoczesnej pracy socjalnej stopniowo traci terapeutyczny charakter. Przestaje być prowadzeniem przypadków, stając się bardziej formą organizacji lub zarządzania. Coraz więcej czasu poświęca się raczej na administrowanie (spotkania, pisanie raportów, wywiadów) niż na bezpośrednią pracę z klientami. Praktyka pracy socjalnej nie koncentruje się jedynie na pytaniu: „dlaczego?”, ale bardziej na pytaniach: „kto?”, „co?”, „kiedy?” i „jak często?”. Porzuca się właściwą skłonność nowoczesnej pracy socjalnej do działań rehabilitacyjnych i naprawczych na rzecz identyfikowania potencjalnych zagrożeń, ochrony i profilaktyki²⁵.

Dla usług społecznych, zdaniem Tomasza Kaźmierczaka, praca socjalna jest zawodem o podstawowym znaczeniu. Świadczenie usług społecznych wy-

22 M. Grewiński, *Dylematy rozwoju usług socjalnych w nowym paradygmacie inwestycyjnej polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna wobec wyzwań demograficznych i przemian społecznych*, red. A. Furmańska-Maruszak, A. Wójtewicz, Toruń 2016.

23 D. Trawkowska, *Działania pozorne w pomocy społecznej – przypadek (i przypadłość) pracy socjalnej*, „Problemy Polityki Społecznej” 2007, nr 10, s. 139.

24 NIK 2019, *Organizacja i warunki pracy pracowników socjalnych w gminach*, https://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/pobierz,kps~p_18_040_201901171339501547732390~01,typ,kk.pdf (dostęp: 20.04.2021).

25 A. Niesporek, *Ku ponowoczesnej pracy socjalnej*, „Problemy Polityki Społecznej” 2019, nr 44, s. 32, <https://doi.org/10.31971/16401808.44.1.2019.3145>.

maga udziału nie tylko pracowników socjalnych, lecz także przedstawiciele innych zawodów i quasi-zawodów przy uwzględnieniu przewyższającej liczby pracowników socjalnych²⁶.

Obecny charakter pracy socjalnej zmusza zatem służby socjalne do ciągłej pracy nad własnym warsztatem pracy i budowaniem zintegrowanego systemu działań różnych specjalistów pracujących na rzecz poprawy funkcjonowania społecznego określonych grup społecznych. Zasadne wydaje się więc podjęcie refleksji nad sposobem realizacji działań zmierzających do lepszego diagnozowania środowisk i projektowania działań naprawczych.

Uwarunkowania efektywności pracy socjalnej z rodziną z wieloma problemami

Współcześnie mnogość problemów doświadczanych przez rodziny stawia prawdziwe wyzwania wobec pracy socjalnej. Warto pamiętać, że praca socjalna dotyczy nie tylko opieki czy pomocy w sferze rozwiązywania różnorodnych konfliktów, lecz w coraz większym stopniu także aktywizacji jednostek, grup lub społeczności, by potrafiły nauczyć się pomagać sobie w przyszłości i rozwiązywać narastające problemy wynikające ze zmagania się z otaczającą je rzeczywistością.

U podstaw pracy socjalnej leży pomoc potrzebującym, w tym pomoc rodzinom pogrążonym w kryzysie, poczuciu bezradności, bezsilności, wynikających z braku lub ograniczonych możliwości samodzielnego radzenia sobie z określonymi trudnościami. Celami pracy socjalnej są zatem m.in. wsparcie jednostek i grup w zakresie rozwiązywania różnorodnych problemów oraz przywrócenie im równowagi, która pozwoli na sprawnie i efektywnie funkcjonowanie²⁷.

Koncentrując się na uwarunkowaniach efektywności, istotne wydaje się potraktowanie pracy socjalnej jak jedną z kategorii usług społecznych na tyle szeroko rozumianych usług w ogóle, czyli jak usługi, która rozumiana jest jako instrument aktywnej integracji o charakterze społecznym.

Zdaniem Barbary Szatur-Jaworskiej usługi społeczne są określonym rodzajem czynności podejmowanych w celu bezpośredniego zaspokojenia ludzkich potrzeb i nie polegają na wytwarzaniu dóbr materialnych. Służą one głównie:

26 T. Kaźmierczak, *O potrzebie końca pomocy społecznej, jaką znamy*, „Problemy Polityki Społecznej” 2014, nr 27, s. 102.

27 G. Pała, A. Come, *Komunikacja a współczesne uwarunkowania pracy socjalnej*, s. 45, <https://www.unipo.sk/public/media/1628/ACTA%20EDUCATIONIS%202016%20-%20ro%20C4%8Denka%20o%20didaktike%20a%20ojej%20osmeroch.pdf#page=44> (dostęp: 30.04.2021).

zaspokajaniu indywidualnych potrzeb jednostek i rodzin, choć ich jakość i dostępność mają wpływ na funkcjonowanie szerszych zbiorowości i grup społecznych; mogą być finansowane, organizowane i dostarczane zarówno przez instytucje publiczne, jak i niepubliczne, a uzyskiwane są bezekwiwalentnie, częściowo lub w pełni odpłatnie²⁸.

Punktem wyjścia do realizacji usługi pracy socjalnej jest działalność pracownika socjalnego oparta na interdyscyplinarnej wiedzy, doświadczeniu, rzetelności zawodowej i świadomości współpracy z rodziną doświadczającą określonych trudności. Praca socjalna powinna mieć charakter intencjonalny i być prowadzona w oparciu o etapy metodycznego działania z wykorzystaniem określonych narzędzi pracy. W toku tak rozumianej pracy socjalnej zachodzi relacja pomocowa, jaka łączy pracownika socjalnego z rodziną.

Czynnikami, które wpływają na efektywność działań prowadzonych w obszarze pracy socjalnej z rodzinami, są:

- a) współpraca – rozumiana jako działania partnerskie pracowników socjalnych z wieloma innymi specjalistami na rzecz tworzenia systemowych rozwiązań, mających na celu wsparcie oraz aktywizację rodzin poprzez dokonywanie dogłębnych analiz ich sytuacji w różnych aspektach jej funkcjonowania, oraz określanie obszarów deficytowych;
- b) projektowanie działań wspierających, ukierunkowanych na usunięcie przyczyny dysfunkcji rodziny, opartych na indywidualnie skonstruowanym planie pracy z rodziną, uwzględniających zasadę pomocniczości oraz dopuszczających ingerencję w wykonywanie władzy rodzicielskiej dla potrzeb korekcyjno-pomocowych;
- c) wsparcie polegające na uzupełnianiu się różnych form pomocy rodzinie – np. poprzez realizację pracy socjalnej z rodziną wspartej poradnictwem specjalistycznym i działaniami terapeutycznymi lub świadczeniami o charakterze pieniężnym;
- d) uświadomienie wspieranym członkom rodziny istoty i genezy problemu, który spowodował podjęcie działań ingerencyjno-wspierających;
- e) uwzględnienie aktywnej roli danej rodziny w rozwiązaniu określonego problemu oraz utwierdzenie ich w przekonaniu o możliwości wpływu na otaczającą ich rzeczywistość przez podejmowanie określonych działań formalnych;
- f) efektywność oddziaływań korekcyjno-wspierających, która wymaga, z uwagi na interdyscyplinarność problematyki, współdziałania specja-

28 R. Szarfenberg, *Polityka społeczna i usługi socjalne*, w: *Przeobrażenia strefy usług w systemie zabezpieczeń społecznych*, red. M. Grewiński, B. Więckowska, Warszawa 2011, s. 57.

listów różnych dziedzin oraz wymiany między nimi doświadczeń i informacji²⁹.

Zakończenie

Obecnie, w dobie dynamicznych zmian życia rodzinnego, wciąż prowadzone są rozważania nad uwarunkowaniami wsparcia oferowanego rodzinom doświadczającym wielu problemów. Zagadnienia związane z dysfunkcjami rodziny, celowym lub niezamierzonym niewykonywaniem przypisanych jej społecznie zadań i funkcji, wymagają podjęcia analiz nad formami działań pomocowych, przede wszystkim nad ich efektywnością i skutecznością.

Praca socjalna, jako interdyscyplinarne działanie wpisane w ramy usług społecznych powinna uwzględniać rolę pracownika socjalnego w kategoriach pośrednika w zakresie zarządzania usługami na rzecz rodziny. Pracownik socjalny jako profesjonalny „pomagacz” jest w stanie wkroczyć w relację pomiędzy rodziną a środowiskiem, by pomóc klientowi w określeniu potrzeb, a następnie w dotarciu do instytucji, które mogą je zaspokoić. Może on zatem poprawiać warunki i rozwiązywać problemy rodziny poprzez włączanie ludzi w systemy, które dostarczają im środków, usług i szans rozwojowych. Rola pośrednika nie musi się kończyć wraz ze skierowaniem klienta do odpowiednich instytucji, pracownik powinien dalej monitorować postępy klienta w zdobywaniu zasobów, aby potwierdzić bądź skorygować swoje informacje temat różnych form wsparcia, do których skierowany został klient³⁰.

Interdyscyplinarne działanie wynika z rozeznania potrzeb klienta oraz ze znajomości systemu wsparcia, połączonej z faktycznymi umiejętnościami pozwalającymi na adekwatne wsparcie klienta. Zbudowanie sieci współpracy pomiędzy profesjonalistami staje się nieocenioną wartością w perspektywie interdyscyplinarnej pracy socjalnej na rzecz rodzin z wieloma problemami.

Bibliografia:

Ciczkowska-Giedziun M., *(Nie)odkryte możliwości wspierania rodziny w środowisku lokalnym*, „Pedagogika Społeczna” 2017, nr 1(63), s. 83–96.

29 J. Rajewska de Mezer, *Praca socjalna i poradnictwo prawne w pomocy rodzinom dysfunkcyjnym*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 42, s. 399–400, <https://doi.org/10.14746/se.2016.42.22>.

30 B. Kowalczyk, J. Kowalczyk, A. Karczevska, *Pracownik socjalny w perspektywie zarządzającego procesem zmiany*, Warszawa 2014, s. 63.

- Frysztański K., *Siła i słabość procesów profesjonalizacji pracy socjalnej*, w: *W drodze ku profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego*, red. B. Matyjas, M. Porąbaniec, Kielce 2008.
- Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2006.
- Górny A. i in., *Rodzina niejedno ma oblicze – refleksja o współczesnej rodzinie*, Katowice 2017.
- Grewiński M., *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego*, Warszawa 2009.
- Grewiński M., *Dylematy rozwoju usług socjalnych w nowym paradygmacie inwestycyjnej polityki społecznej*, w: *Polityka społeczna wobec wyzwań demograficznych i przemian społecznych*, red. A. Furmańska-Maruszak, A. Wójtewicz, Toruń 2016.
- Gurbaniuk J., Parysiewicz B., *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, Lublin 2009.
- Krasiejko I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Katowice 2012.
- Kawula S., *Rodzina o skomplikowanych czynnikach patogennych*, w: *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, Toruń 2007.
- Kaźmierczak T., *O potrzebie końca pomocy społecznej, jaką znamy*, „Problemy Polityki Społecznej” 2014, nr 27, s. 91–107.
- Kowalczyk B., Kowalczyk J., Karczewska A. *Pracownik socjalny w perspektywie zarządzającego procesem zmiany*, Warszawa 2014.
- Lepalczyk, I. *Niektóre pojęcia z problematyki socjalnej*, Warszawa 1981.
- Łojko M., *Pomoc społeczna wczoraj i dziś. Nowe wyzwania – stare problemy*, „Studia Ekonomiczne” 2014, nr 179, s. 206–214.
- Młyński J., *Rodzina pierwszą i żywotną komórką społeczeństwa (Familiaris consortio, nr 42)*, „Studia Gdańskie” 2012, nr 31, s. 141–160.
- Niesporek A., *Projekt socjalny*, w: *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, red. S. Pawlas-Czyż, Toruń 2007.
- Niesporek A., *Ku ponowoczesnej pracy socjalnej*, „Problemy Polityki Społecznej” 2019, nr 44, s. 31–45, <https://doi.org/10.31971/16401808.44.1.2019.3145>.
- NIK 2019, *Organizacja i warunki pracy pracowników socjalnych w gminach*, https://www.nik.gov.pl/kontrola/wyniki-kontroli-nik/pobierz,kps~p_18_040_201901171339501547732390~01,typ,kk.pdf (dostęp: 20.04.2021).
- Pala G., Come A., *Komunikacja a współczesne uwarunkowania pracy socjalnej*, s. 45, <https://www.unipo.sk/public/media/1628/ACTA%20EDUCATIONIS%202016%20-%202020%20C4%8Denka%20%20didaktike%20a%20jej%20smeroch.pdf#page=44> (dostęp: 30.04.2021).

- Piekarski J., *Problem wiedzy profesjonalnej w pracy socjalnej*, w: *European Dimensions in Training and Practice of the Social Professions*, red. E. Marynowicz-Hetka, A. Wagner, J. Piekarski, Katowice 1999.
- Rajewska de Mezer J., *Praca socjalna i poradnictwo prawne w pomocy rodzinom dysfunkcyjnym*, „Studia Edukacyjne” 2016, nr 42, s. 381–401, <https://doi.org/10.14746/se.2016.42.22>.
- Szarfenberg R., *Polityka społeczna i usługi socjalne*, w: *Przeobrażenia strefy usług w systemie zabezpieczeń społecznych*, red. M. Grewiński, B. Więckowska, Warszawa 2011.
- Szurmowska B., *Rodzina w sytuacji trudnej. Zdążyć z pomocą. Część 1*, Warszawa 2019.
- Rodzina wobec wyzwań współczesności*, red. I. Taranowicz, S. Grotowska, Wrocław 2016.
- Trawkowska D., *Działania pozorne w pomocy społecznej – przypadek (i przypadłość) pracy socjalnej*, „Problemy Polityki Społecznej” 2007, nr 10, s. 131–149.
- Wódz K., *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998.

